

FINNSAM:s vårkonferens i Ljusnarsberg 27-29 maj 2016

Text av Margareta Tidman

Foton av Seppo Remes

Redigering av Tor Eriksson

Fredag den 27 maj

Efter tilldelning av logi i stugor och vandrarhem på Klacken inleddes konferensen med att Bergvik Skog AB bjöd på lunch. Under denna berättade Torsten Persson som för dagen representerade bolaget att detta bildades 2004 efter förvärv av Stora Ensos och Korsnäs/Billeruds skogsfastigheter. Varje år avverkas 6 miljoner kubikmeter medan 7,5 miljoner kubikmeter växer till. Bolaget har tre egna plantskolor och driver varje år upp 60 miljoner plantor. Man köper och säljer fastigheter samt upplåter arrende för jakt och vindkraft. Idag bedriver man även projekt med att etablera vindkraft i det egna markinnehavet.

Vi tackade för lunchen och förflyttade oss därefter med egna bilar till Näset i Ljusnarn. Tor Eriksson berättade att det finns en grund och en jordkällare kvar ”någonstans” efter den första bosättningen. Tidigt på 1600-talet kom de första invandrarna till området kring sjön Ljusnarn. Av ett visitationsprotokoll framgår att en Henrik Nilsson upptog platsen vid Ljusnarn. Mellan 1620-1640 bodde fyra finska familjer i området utan att inkräkta på varandra. Det påstås att Henrik Nilsson skulle vara anfader till första bosättarna Värre vid Vintermossen, men JanErik Björk varnade för att sprida uppgifter som saknar sakligt stöd i källorna.

Jan-Erik Björk berättar för konferensdeltagarna om Henrik Nilsson på Näset i Ljusnarn

Regnet hängde i luften medan vi fortsatte till Stjärnfors kaffestuga där kaffe och päronpaj med vaniljsås avnjöts. Sedan åkte bilkaravanen vidare till Vintermossen. Under paraplyer och regn berättade Leni Steén vars förfäder bott på platsen i flera generationer. På 1600-talet kom en finne som hette Värre och byggde sig ett pörte. 1629 blev Vintermossen skattlagt för Henrik Henriksson Värre. Efterhand växte befolkningen och odlingsmarkerna utökades genom att man dikade ut närbelägna myrmarker. Bergsbruket fick också större behov av skog. 1860 delades Vintermossen i sex delar/gårdar. Idag bor fortfarande fyra familjer kvar, varav någon även bor här permanent. I ett av husen som bebotts av familjen Sundberg hade 16 barn växt upp! Så gick vi en liten promenad för att titta på en ria. Stockarna var märkta vilket tydde på att den troligen hade flyttats till platsen. Det fanns heller inga spår av bäråsar. Slutsats: Enligt Birger Nesholen kan byggnaden ha varit en trösklada, eftersom halva golvet var försett med golvbräder och intilliggande vägg bar spår av slitage som uppkommer efter att ”man slår av kärvar”. I en hage fanns rester efter en rökbastu som var tänkt att flyttas till Kopparberg, men det blev aldrig av.

Regnet strilar i Vintermossen medan vi lyssnar till Leni Steén

Koret i Ljusnarsbergs kyrka

Kyrkans finska bibel

Därefter var det dags att titta på Ljusnarsbergs kyrka som invigdes 1635. Mot slutet av 1600talet hade befolkningen växt och dåvarande kyrkobyggnad blev för liten. Man utvidgade därför kyrkan genom att såga den mitt itu. Koret flyttades och man infogade ett tvärskepp varvid det i stället blev en korskyrka. På predikstolen står ett timglas som enligt biskop Johannes Rudbeckius skulle påminna församlingsborna om tiden och den egna döden. Under vårt besök läste prästkandidat Anna Katri Kuronen ur den finska bibeln som är skriven på tractura och tryckt i Stockholm 1642. Bibeln skänktes 1642 av dåvarande landshövdingen Carl Bonde. Någon undrade om det finns några finska släktnamn inskrivna i bibeln. Anna Katri bläddrade försiktigt efter att ha tagit på sig ”arkivvantar” men kunde inte finna några. Varje helg hölls predikan på både svenska och finska.

Sedan promenerade vi till tingshuset som var byggt 1640 och från början var en gruvstuga. Kommunstyrelsens ordförande Ewa-Leena Johansson beklagade att kommunstyrelsen inte längre får plats i den vackra tingsalen. Taket pryds av många illustrationer och deviser. Tingshuset byggnadsminnesförklarades så sent som 2014.

Efter middag på Vårdshuset Älgen återvände vi till Klacken och tog plats i konferenslokalen. Maud Wedin informerade om FINNSAM – Finnbygder i samverkan.

Så tog Martin Emmesjö, fastighetsekonom på Hällefors kommun vid och berättade om förra årets arbete vid Björskogsån som nu är ett statligt naturreservat i Grythyttans församling. Syftet var att bevara biologisk mångfald, skydda, återställa eller nyskapa värdefull natur och kulturmiljö. Björskogsån var ursprungligen ett finskt nybygge, bebott sedan 1500-talet. Den restaurerade gården består av bostadshus och ekonomibyggnader i olika åldrar och skick. Under 2015 renoverades bland annat bostadshuset i samband med en TV-inspelning ”Sommar med Ernst”. Sponsorer betalade för all färg, allt material, all el. Man borrade även för vatten och avlopp. Man var dock tvungen att ”söka dispens för allt”. Men utan dispens växer mängder med guckusko på markerna!

Nästa föredrag hölls av Kajsa Grebäck, Svenska Naturskyddsföreningen i Örebro län. Hon berättade om en donation som föreningen fått av makarna Rolf och Anita Ahlkvist vilka skänkt Sörgården i Södra Rundberget till SNF. Sörgården var Rolfs föräldrahem som hade drivits med

stor omsorg. För att fastigheten inte skulle förvanskas utan i framtiden skötas efter Rolfs och Anitas tankar, överlät de den till SNF med visst förbehåll. Förutom bostadshus ingick även en såg, smedja, ria och stall. Idag är man på SNF inte klar över hur fastigheten ska förvaltas. Ska man sälja husen? Ska SNF ta hand om skogen eller låta någon annan sköta den? Vad ska man göra med rian?

Elof Eriksson från Nya Kopparbergs Bergslags hembygdsförening håller upp porträttet på Maja Forsslund, eldsjäl i trakten

Nästa föreläsare var Elof Eriksson som berättade om Nya Kopparbergs Bergslags Hembygdsförening.

Föreningen bildades 1924 och äger idag 14 hus. I det gamla sädesmagasinet byggt 1750 förvaras allt mellan brännvinspanna och urverket till den

gamla klockan i tingshuset. I sädesmagasinet var tänkt att lagra säd vid dåliga tider. Maja Forsslund född 1878 och den ena av museets två grundare samlade mängder med gamla bruksföremål. För att få tillträde till sädesmagasinet krävs tre olika nycklar länkade till en gemensam kedja. Fotomuseum med tillhörande ateljé, skomakar- och guldsmedsverkstad finns kvar på den ursprungliga platsen.

Lördag den 28 maj

Lokalhistoriker Håkan Mossberg med ett förflutet inom bergshantering och skog, inledde med att berätta att när järnvägen skulle byggas mellan Ställdalen och Grängesberg kunde berörda bolag inte komma överens. Därför byggdes två parallella järnvägar! Vidare har Ljusnarsberg haft många namn och förslag har funnits om att ändra kommunens namn till Kopparberg, men nu heter det Ljusnarsberg och inget annat.

Vilka var de första som kom till Ljusnarsberg? År 1545 förekommer namnet Lasse Björnsson och "en Påvel som har en liten hytta". För att få vattenkraft till driften av masugnen vid Salbo grävdes på 1680-talet en kanal från Märtertjärn till Salbo. Malmen från Salbogruvorna fraktades i prämar över Salbosjön. När verksamheten avtog flyttades den till Stjärnfors. Mårten Finne i Löa hittade kopparmalm 1624 och då hoppades man att Nya Kopparberg skulle kunna byggas ut och jämföras med Stora Kopparberg. År 1629 skedde den första brytningen och smältningen. Det krävdes många arbetare och det bildades tre rotar. Den andra roten bestod av enbart finnar som bröt malmen. Tiden 1650-1660 var storhetstiden i Nya Kopparberg. I slutet av 1600-talet försämrades lönsamheten, men tack vare nya fyndigheter kunde brytningen fortsätta vid Finngruvorna. Dessa upptäcktes av Lisa Ersdotter 1695 och var en stor fyndighet av kopparmalm. Här byggdes bland annat en stånggång som var 1800 meter lång. Av alla

byggnader som har funnits här finns idag inget kvar. Under 1800-talet upphörde brytningen då malmen började ta slut. På en sluttning mot Olovsjön finns en gammal finnkyrkogård. År 1629 skrev man till domkapitlet i Västerås med önskan om att få bygga en kyrka intill kyrkogården, men 1635 byggdes kyrkan på den plats där den står idag. Håkan Mossberg skickade runt en ask med olika mindre föremål som man hittat på kyrkogården med hjälp av metalldetektor.

Lars-Olof Herou talade därefter om den skogsfinska kolonisationen i Ljusnarsbergs socken. På 1620-talet skedde en stor inflyttning av finnar, men får man tro det som står i Segerstedts samling om skogsfinnarna i Skandinavien, har det inte funnits några i Ljusnarsberg. Lars-Olof Herou presenterade följande bosättningar: Ljusnarn 1600, S Hörken/Hörkensnäs/Silkesberg 1607 och Vintermossen/N Hörken/Yxsjön 1620-talet.

Mårten Nilsson Finne från Torneå upptäckte en koppargruva vid sjön Ljusnarn år 1624. Till Nya Kopparberg kom Jakob Urbansson ”ett malmlotaröde” 1628, prosten Drivius från Arboga 1629, bergsmän från Falun 1630, Harald Olofsson förste bergmästare 1633. Kopparbrytningen tilltog 1632 och den nya kyrkan byggdes 1635. Under dessa år pågick samtidigt det 30-åriga kriget 1618-1648.

Finnarna som kom bar ofta namn efter karaktärer, djur och boplatser från sin hembygd. Följande släktnamn är specifika för Ljusnarsberg: Kantalainen, Kempainen, Kippari, Kukkoinen, Kääriäinen, Laakoinen, Pohjalainen, Puntainen, Rikken, Rompainen, Tupparainen och Värri.

Finska ortnamn byggda på släktnamn:

Guckutorpet/Kukkoinen. Kandla/Kantalainen. Klipptjärn/Kippari. Korpens/Korpolainen. Kämpåsen/Kempainen. Lackens/Lahoinen. Rippfallet/Rippainen. /Ronkafall/Ronkainen. Rumpstorpet/Rumpainen. Tasstorp/Tassinen. Tilkens/Tillikainen.

Avslutningsvis påverkade Hannibalsfejden finnarna i området och omkring 300 stycken begav sig till den norska gränsen. Sju finnar finns noterade som försvunna/rymda/stupade.

Därefter tog Tor Eriksson vid och berättade om Maja Forsslunds uppteckningar. Han sjöng även en visa av Dan Andersson som han fick varma applåder för. Maja Forsslund hade under många år gjort uppteckningar av ortnamn i Ljusnarsberg. Av dessa hade Tor Eriksson gjort en sammanställning indelad efter fyra kriterier: Finska namn, namn som börjar på finn, namn som innehåller en finsk sedvänja eller tradition och namn som anknyter till någon finsk person genom t ex. en sägen.

Jan-Erik Björk belyste därefter Ljusnarsberg som mellanstation. Rörlighet – migration kännetecknar människan. Flyttprocessen kan pågå flera årtionden och omfatta beslut, flyttning, anpassning och etablering. Vid varje flyttning upprepas dessa steg i processen. Orsaker till migration kan vara försörjning, flykt eller övrigt. När det gällde den skogsfinska migrationen var orsakerna flera. Brist på odlingsmark, arvsskiften, arbetsinvandring, desertörer, brottslingar, ”skattesmitare”, äventyrare och övriga.

Beträffande Ljusnarsberg bosatte man sig kring stora sjöar med orörda marker. Men varifrån kom de? Österbotten, Rautalampi och Ruovesi. Inflyttningen till Sverige skedde till Hälsingland, Gästrikland, Arboga och Stockholm. Tittar man sedan på Sverige så sker en

flyttning från öster till väster som sammanstrålar i Ljusnarsberg. Här finns Lang Simon Klemetsen som kom till Stockholm, flyttade till Ljusnarsberg och vidare till Gräsmark 1630. Från Ljusnarsberg sker en förflyttning vidare till Grangärde, Malung, Dalby, Fryksände och Gräsmark. Kääriäinen flyttade till Bredsjön, Kymöinen och Romppainen till Avundsåsen 1650, Vilhuinen till Skräckarberget 1650 vilket styrkts genom en flyttattest utfärdad i Nya Kopparberg och Henrik Pålsson Siikainen i Södra Röjdåsen 1650. I Gräsmark förekommer namn som Karjalainen, Kiesin, Manninen, Moilainen, Sormuninen vilka namn även förekommer i Ljusnarsbergs källor. Hur spreds informationen mellan finnarna? Jan-Erik Björk gav exempel på jaktfärder, lösfinnar etc. Slutligen påpekade han att det är ytterst sällan man hittar i källorna varifrån de invandrande personerna kommer.

Så blev det rundtur med Söne Buss från Kopparberg. Vi stannade vid badplatsen utanför samhället Hörken vid sjön Norra Hörken, där Leif Broman pekade ut Mårtens holme, känd för att vara begravningsplats för denne Mårten. Vi fortsatte till Sjöändan där det idag bor två bofasta familjer. Vi blev förevisade den äldsta bopplatsen som låg mellan några rösen i en fårhage. Här har enligt Nils Holmdahl funnits flera rior och rökstugor, men av dessa finns inget kvar. Vi passerade sedan Silkesberg där Mårten Bengtsson ägnat sig åt olaga svedjebränning.

Leif Broman

Nils Holmdahl berättar om Sjöändan

Mårtens holme förtjänar en egen redovisning:

En lärarinna berättade på 1960-talet för sina elever om holmen. Några pojkar tog sig dit och grävde fram tre ben. Mamman till en av pojkarna blev arg och gömde benen längst inne i en garderob. Tiden gick och efter 25 år överlämnades benen till Nils Holmdahl. Efter många turer och datering har benen konstaterats vara människoben och från tiden 1300 – 1520 men med säkerhet medeltida från 1400-talet. Enligt Maja Forsslunds uppteckningar skall det finnas flera gravar på Mårtens holme. Finnarna använde kanske holmen för tillfällig förvaring av sina avlidna i väntan på vinterföre till kyrkan.

*Kjell Nordqvist, Nils Holmdahl
och Leif Broman vid Sjöändan*

*Hélène Littmarck Holmdahl och
Leif Broman vid Rikkenstorp*

Så kom vi fram till Rikkenstorp som ägs och bebos av familjen Nils och Héléne Holmdahl. Vi drack kaffe i den gamla ladugården som var trevligt inredd med bilder och information om Rikkenstorp med mera. Héléne hade bakat rieska, ett bröd på enbart rågmjöl, salt och vatten. Mycket gott! Vi vandrade därefter runt i gårdens omgivningar; tittade i museet, hälsade på korna och fåren, tittade på rökstugan, några fyrkantiga gropar invid sjön och njöt av det vackra vädret. Men vad var det för gropar? Hur och varför hade de kommit till? Ingen visste men många gissade på allt från skyttegravar till??

Solen lyser över finngården Rikkenstorp

Vi vände sedan tillbaka mot Klacken och passerade Sormamossen där det en gång i tiden skall ha inträffat två mord. Den sist mördade blev begravd på den gamla finnkyrkogården vid Olovsjön den 14 juli 1635. Vi kom fram till Hörksnäs som numera är en hästgård. Diskussion följde om vem som bodde här först: Lasse Jönsson 1607 eller? Lars-Olof Herou kommenterade

att han ändrat sig och att Lasse Jönsson inte var förste bosättare i Hörksnäs. Nils Holmdahl framhöll det vara viktigt att hålla sig till källor och fakta. Inte använda ord som troligen, kan vara, eventuellt osv. Flera instämde i att om man följer fakta blir man inte ifrågasatt. Annars kan man t o m bli hotad till livet!! uppgav Nils Holmdahl. Hur som helst hade vi under dagen fått se de äldsta bosättningarna Sjöändan, Silkesberget, Rikkenstorp och Hörksnäs.

På vägen hem hann vi också titta på en restaurerad bastu vid Örtjärn. Den låg fint inbäddad bland liljekonvaljer och skogsnäva. Strax intill hittade Seppo Remes en gammal smedja med blåsbälg kvar.

*Leif Broman blåser bockhorn
på finnmarken*

*Nina Hedenius presenterar Ragnar
Fredriksson i Kestina*

Dagens sista föreläsare var Nina Hedenius från Östra Löa som bland annat gjort filmen "Gubben i stugan" om Ragnar Fredriksson på Kestina. Nina hade träffat honom i samband med att hon gjorde filmen "Anna på Ljungåsen". Därefter dröjde det 20 år innan hon skrev manus till filmen "Gubben i stugan". Det tog henne nästan 2,5 år att producera filmen och allt gjorde hon själv. På ett nästan lyriskt sätt berättade hon om arbetet med filmen. Innan hon "släppte" filmen bad hon Ragnar att se den. Efter en del övertalning tittade han på den och sa efteråt: "Men det var ju så det var!". Då kände Nina Hedenius att hon lyckats med filmen.

Kvällen avslutades med en inbjudan till spa av Klackens ägare Jim Hoppe, vilket hörsammades av några stycken hugade deltagare.

Söndag den 29 maj

Tor Eriksson inledde dagen med att berätta om Maja Forsslund, född och uppvuxen i Kopparberg. Hennes far var grosshandlare från Filipstad. Maja verkade för kvinnlig rösträtt, startade ett folkbildningsbibliotek och hjälpte kvinnor att få studera. Under 1920- och 1930-talen besökte hon äldre personer i bygden för att göra folkminnesuppteckningar. Hon skrev ner allt för hand. Som tack fick den/de intervjuade karameller. Hon önskade också bevara gamla föremål. Om vederbörande saknade arvingar uppmuntrades de att skänka till museet. Inte alltid mot kvitto. Hennes arbete finns bevarat genom dels museet som hon grundade 1924 och dels alla nedteckningar/brev som finns arkiverade på bland annat Institutet för språk och folkminnen i Uppsala. Hon var enkel och anspråkslös. Tor Eriksson läste upp valda delar från hennes

uppteckningar som bland annat handlade om hur det var att bo i rökstuga, hur man torkade rågen, hässjade, tröskade, lagade nävgröt. Maja Forsslund levde under åren 1878-1967.

Därefter avhölls FINNSAM:s sedvanliga årsmöte som redovisas i särskilt protokoll.

Efter lunch var det dags för överkurs. Färden gick till Östra Löa där Mårten Finne bosatte sig, bildade familj och köpte ett hemman 1612. Som betalning för sin upptäckt av kopparmalm vid Ljusnarn 1624 fick han två tunnor säd i hittelön av bergslaget. Lars Larsson, som hälsade oss välkommen var 14:e generation som idag bor kvar på gården Mårtensgård. Av Mårten Finnes första bosättning finns inget kvar. På gården står en byggnad med okänd ålder som har använts som mejeri. Där tillverkades smör som bland annat exporterades till England efter att ha försetts med en för gården särskild stämpel. Lars Larsson önskar sig en så kallad vandring som har funnits tidigare och som drev smörtillverkningen. I strandkanten av Sörsjön står tre mycket stora gamla pilar som vi alla blev intresserade av.

Bo Hansson sitter ordförande för höstmötet

*Bo Hansson och Kjell Nordqvist har slagit sig ned under en pil på Mårtensgård
(Fotografiet är taget av Margareta Tidman)*

Sista anhalten var en "mystisk ria" i Västra Löa som låg vid stranden av Norrsjön. Det berättas att någon på 1940-talet tänkte bygga en sommarstuga men inte beviljades bygglov. Av de stockar som man använt var många rödfärgade både på ut- och insidan. Det fanns även skjutluckor och uttag för bäråsar, vilket enligt Birger Nesholen ändå avslöjar att huset har varit en ria.

Överkursen avslutades på Perssons Magasin med kaffe och morotskaka.

Som mest hade konferensen samlat 65 personer från Norge, Sverige och Finland. Tor Eriksson hade organiserat en mycket innehållsrik och givande konferens och avtackades med en varm applåd. Han fick även en bokgåva: "Vilka var och är skogsfinnarna?" – Stig Welinders senaste verk. De andra medverkande förädrades det senaste numret av "Finnmarken förr och nu" eller någon annan lämplig skrift. FINNSAM tackar även sina bidragsgivare: Sparbanksstiftelsen Bergslagen, Bergvik Skog, Länsstyrelsen i Örebro län och Region Örebro län.

Slutligen tack alla föreläsare och deltagare som delade med sig av sina stora kunskaper om skogsfinsk invandring.